

Warszawa 2021/12/10

Prof. zw. dr hab. Andrzej Bałandynowicz
Kierownik Katedry Pedagogiki Pokoju i Probacji
Państwowa Uczelnia Zawodowa im. prof. Stanisława
Tarnowskiego w Tarnobrzegu

Recenzja dysertacji doktorskiej mgr Moniki Wolińskiej, pt. „Poczucie sensu życia w procesie readaptacji społecznej uwięzionych. Studium antropologiczno-pedagogiczne”, napisanej pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Jarosława Michalskiego na Wydziale Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, 2021 rok, s. 412.

I. Ogólna charakterystyka pracy doktorskiej

Opracowanie autorskie posiada ustrukturalizowaną treść składającą się z dwóch zasadniczych części: ogólnej o charakterze rozważań teoretycznych z uwzględnieniem myślenia antropologiczno-filozoficznego i szczegółowej będącej sumą własnych badań anamnestyczno-diagnostycznych, które są logicznie powiązane w spójną holistyczną całość. Pracę zamyka bibliografia zawierająca bogatą i rozbudowaną o źródła krajowe i obcojęzyczną literaturę pedagogiczną, psychologiczną, antropologiczno-filozoficzną, socjologiczną i prawno-kryminologiczną odnośnie znaczenia sensu życia w procesie readaptacji społecznej uwięzionych, jak również ich zmian psychofizycznych w następstwie interwencji resocjalizacyjnych.

Rozprawa doktorska ma charakter analizy w całości odpowiadającej kryterium właściwym dla sceptycyzmu krytycznego i wsparta na

paradygmacie interpretatywnym dla opisu teoretyczno-prakseologicznego i badań jakościowych wyjaśniających przedmiot hermeneutycznego poznania. Recenzowana praca to monografia interdyscyplinarna, zawierająca profesjonalnie i kompetentnie zaprezentowaną tematykę opisu eksploracji naukowej, algorytmu metodologicznego oraz weryfikację strukturalną na poziomie pogłębionych analiz triangulacyjnych.

Opracowanie mgr Moniki Wolińskiej wypełnia lukę w krajowym oraz światowym piśmiennictwie naukowym na temat wielowymiarowości sensu życia skazanych na karę pozbawienia wolności, mierzonego kryteriami ontologiczno-kognitywistycznymi odnoszonymi do zmian ich osobowości i zachowania w przestrzeni izolacji zakładowej. Aktualnie nie ma pogłębionych studiów metaczynnikowych ukazujących związek pomiędzy poczuciem sensu życia osadzonych a ich wielowymiarowym i wieloaspektowym funkcjonowaniem w istniejącej rzeczywistości. Odczuwa się także niedosyt raportowania empirycznego w przedmiocie racjonalności resocjalizacji instytucjonalnej dla osób dorosłych wykazujących zaburzenia internalizacyjne bądź eksternalizacyjne a ich stabilizacją życiową w środowisku otwartym ze względu na formowanie się zmian odnośnie sensu życia w obszarze aksjologicznym, integracyjnym, ekologicznym oraz egzystencjalnym. Tym samym praktyka readaptacji wspólnotowej, która winna charakteryzować się wtórnym przystosowaniem o cechach pozytywnego nieprzystosowania osób karanych, przebiega nadal na poziomie działalności intuicyjnej wspartej na utartych schematach, mitach, stereotypach i myśleniu konserwatywnym. Jest to postępowanie nadmiernie kosztochłonne i dysfunkcjonalne, kreujące negatywne postawy adaptacyjne skazanych w ramach systemu przestrzennej izolacji oraz destruktywnie wpływające na organizowanie własnego życia na

wolności w odniesieniu do: świata wartości, religijności, wzorów prospołecznych bądź zaakceptowanych i zinternalizowanych wysokich ideałów. Aktualne badania naukowe dostarczają szczegółowych danych na temat kryzysu resocjalizacji instytucjonalnej wspartej na prostej segregacji i formatyzowaniu zmian w zachowaniu skazanych oraz dysfunkcyjności procesu readaptacji społecznej uwolnionej od celów i strategii inkluzyjnego przystosowania, zważając na kryteria indywidualne, supraindywidualne i transkulturowe. W tych obu przypadkach eksploracji naukowej dopracowano się rozbudowanej diagnozy przyczyn warunkujących ten stan z pozycji wnioskowań mocno uproszczonego o dymensje formalno-prawne i strukturalne. Wśród okoliczności konstatających diagnozę psychopedagogiczną a odpowiedzialnych za kryzys resocjalizacji i readaptacji osób karanych, wymienia się nade wszystko zmienne środowiskowe, społeczne i kulturowo-cywilizacyjne oraz związane z ich habitusem pozycyjnym, a zupełnie nie zauważa się dymensji podmiotowych ukierunkowanych na: samotworzenie, transgresję, transcendencję oraz wszechstronny rozwój warunkujący samospelnianie się w codzienności. Ten preferowany od lat pogląd naukowy doprowadził jedynie do określenia katalogu przyczyn niepowodzenia i niskiej skuteczności oraz efektywności oddziaływań resocjalizacyjnych i readaptacyjnych wobec dorosłych skazanych. Natomiast nadal scjentyzm poznawczy dotyczący rozpoznawania pozytywnych antecedensów skutecznego przebiegu strategii kontroli i zmiany społecznej wobec osób karanych jest fragmentaryczny i niewystarczający i tym samym nie pozwala zaprojektować modelowych rozwiązań.

Opracowanie doktorskie jest pionierską publikacją, która przez podejście eklektyczno-komplementarne stwarza wzorzec analityczny dla

funkcjonowania związków przyczynowo-skutkowych oraz reguł moderacyjnych dla praktyki pedagogicznej ze względu na istotne predyktory osobowościowe oraz zasoby wewnętrzne definiujące jakość sensu życia człowieka, jako fundamentalnej potrzeby warunkującej sprawczość życiową.

Autorce udało się w sposób znakomity potwierdzić i w pełni uzasadnić, iż indywidualne właściwości osobnicze w postaci dynamizmu życia formowanego na drodze: samoświadomości, samoedukacji, samopotwierdzenia i samorefleksyjności, pozostają w relacji do jakości sensu i istnienia człowieka i wpływają bezpośrednio na sieć wysokich wartości odpowiedzialnych za jego holistyczno-integralny rozwój.

Doktorantka jest pedagogiem i wykorzystała w sposób zadowalający środki opisu i weryfikacji jakościowych badań własnych, doprowadzając do ustaleń i konkluzji przybierających postać zaleceń metodycznych o cechach epistemologicznych, strukturalnych i prognostycznych.

Sposób posługiwania się interpretacją zagadnienia dotyczącego kształtowania się sensu życia osób skazanych na karę pozbawienia wolności, pozostających w izolacji penitencjarnej, którzy podlegają ekskluzji, defaworyzacji i stygmatyzacji otoczenia zewnętrznego, potwierdza, iż Doktorantka odznacza się szczególną erudycją, uporządkowaną wiedzą z zakresu: interakcjonizmu symbolicznego, etnometodologii, etnografii pragmatycznej, teorii humanistycznych, myśli antropologiczno-filozoficznych, hermeneutyki i fenomenologii. Ponadto charakteryzuje się wyjątkowymi kompetencjami oraz umiejętnościami w zakresie analizy metodologicznej, uwzględniającej przedzałożeniowe myślenie aksjologiczne, interdyscyplinarną wiedzę pozwalającą zbudować wyjściowy paradygmat teoretyczno-prakseologiczny sensu życia skazanych w wymiarze egzystencjalnym, aksjologicznym,

integracyjnym i ekologicznym oraz testowanie autorskiego modelu o profilu ontologiczno-gnozeologicznym.

Rozważania zawarte w rozdziałach pracy od I-III, przekonują za trafnością przyjęcia założenia o biofilitycznej substancjalności ekologii życia jednostki. Sprowadza się ono do podkreślenia szczególnej roli elementów kategoryalnych dla jakości obrazu egzystencji osoby, wśród których na wyróżnienie zasługują: sens życia, witalizm, nadzieja podstawowa, poczucie koherencji oraz partycypacja wspólnotowa.

W oparciu o wiedzę kognitywistyczną i myślenie ontologiczne Autorka opracowania zwróciła uwagę na potrzebę traktowania człowieka jako podmiotowej jedności psychofizycznej o cechach niepowtarzalności, bez względu na jego habitus społeczny i historię życia. Pozwala to postrzegać osoby karane i poddawane procesowi readaptacji w normalnych warunkach życia, a nie tylko w sytuacjach problemowych bądź granicznych. Analizowanie osoby ludzkiej w holistycznej integralności oraz w ujęciu systemowym, ukierunkowane na: całość, fenomenologię i egzystencję, pozwoliło Doktorantce wydobyć pokłady myślowe właściwe dla podejścia interdyscyplinarnego i humanistyczno-naturalistycznego.

W perspektywie wnioskowania naturalistycznego osoby badane poddane zostały osądowi z punktu widzenia dynamizmów motywacyjno-rozwojowych i działań wynikających z ich zaangażowania w wartości tworzące egzystencję. Wskazywanie na mobilizację życia psycho-duchowego poprzez ukierunkowanie wyboru zachowań na wartości wysokie usensowniające egzystencję, a nie tylko jej poszczególne akty, odsłoniło rzeczywiste zasoby i potencjały wewnętrzne osób karanych poddanych procesowi readaptacji społecznej. Jak słusznie podkreśla Autorka pracy doktorskiej, iż dymensje

neotypczno-duchowe wyzwalane są spontanicznie, a nie na drodze wymuszania i atrybucji zewnętrznej i są one odnoszone do całości psychofizycznej jednostki w imię proponowanych wartości i celów moralnych, których realizacja uważana jest za działania na rzecz godnego i autentycznego człowieczeństwa jako życiotwórczego.

Dokonany przez mgr Monikę Wolińską w rozdziale III i IV przegląd naukowych teorii interdyscyplinarnych z zakresu komunikacji, rozwoju i przystosowania społecznego oraz współczesnych teorii i koncepcji resocjalizacyjnych przekonuje, iż cele moralne i wysokie wartości dla egzystencji człowieka oznaczają nie tylko zdrowie, rozumiane jako brak choroby, ale nade wszystko jego bycie, dążenia, perspektywy życiowe i metafizyczne.

Całość dywacji o charakterze teoretycznym jednoznacznie wskazuje, iż Autorka dzieła doktorskiego odrzuciła paradygmat biologiczny, mechanistyczny i kryptoredukcyjny myślenia o człowieku wchodzącemu w konflikt z prawem na rzecz paradygmatu humanistycznego. Pozwoliło to sformułować całościową, syntetyczną konstrukcję ontologiczną, przekładającą się na wymiar indywidualistyczny o jednostce. Wnioskowanie jednopłaszczyznowe tym samym zastąpione zostało metaanalizą o predyktorach wielopłaszczyznowości i wieloczynnikowości ekologii integralnej życia człowieka. Ten wybór wartościowania hermeneutycznego dał podstawę do odrzucenia wiedzy paliatywnej opartej na immanentyzmie i synkretyzmie badawczym. Użyty w pracy algorytm metodologiczny spowodował istotne przeobrażenie w definiowaniu przedmiotu poznania, poprzez dopełnienie wiedzy naukowej z zakresu czynników mikro i makrospołecznych o konstytutywne dymensje psycho-duchowe

i transkulturowe, odgrywające znaczącą rolę w procesie readaptacji skazanych na karę pozbawienia wolności do warunków życia w wolnościowego.

Zaadaptowanie do badań paradygmatu humanistycznego nie ograniczyło w żaden sposób wykorzystania zróżnicowanych metod eksploracji naukowej, a dodatkowo wpłynęło na urobienie nowej strategii w podejściu teoretyczno-empirycznym oraz sposobu analizowania i interpretowania faktów poznawczych.

Znaczenie poczucia sensu życia w procesie readaptacji społecznej uwięzionych zostało wyraźnie wyartykułowane poprzez uwzględnienie fenomenu człowieka jako bytu organicznego o strukturze holistycznego-integracyjnej, podążającego drogą archeologii egzystencjalnej, teleologii i eschatologii bytowania. Ta najważniejsza potrzeba jednostki jest odpowiedzią na próżnię życiową, stany frustracyjne i nerwicogenne będące zachwianiem równowagi pomiędzy „być a mieć”. Zachodzi konieczność ożywienia współczesnego człowieka – skazanego, na sprawy i zadania charakteru metafizycznego, typu: skąd przyszedłem, po co żyję, dokąd zmierzam, jak żyć i komu ufać i zawierzyć swój los. Zagadnienie wielopoziomowości strukturalnej i wieloczynnikowości antycznej osoby ludzkiej sprawia, iż fenomen sensu i jakości życia ukierunkowany w stronę wartości, staje się kluczowym elementem warunkującym wszechstronny jej rozwój, gwarantujący integracyjność i scalenie stałym rodem człowieczym. Odnosi się to do ustalenia na drodze pomiaru psychopedagogicznego poczucia: bezpieczeństwa, sprawczości i sprawiedliwości, koniecznych dla utrzymania zdrowia psychofizycznego osób pozytywnie nieprzystosowanych społecznie.

W pełni zaaprobować należy rozważania Doktorantki ujęte w rozdziale IV pracy doktorskiej, iż skazany jest elementem systemu readaptacji społecznej

jako określonej propozycji normatywno-kulturowej, w którym jako podmiot, a nie przedmiot winien dynamicznie siebie przeżywać, analizować, oceniać i ukierunkowywać wolne wybory na rzecz budowania niezależności tożsamościowej. Osoba jest samoistnym i niepowtarzalnym bytem rozstrzygającym i kształtującym osobowość, pomimo wszystkich uwarunkowań zewnętrzno-środowiskowych. Jako istota myśląca i posługująca się językiem w odróżnieniu od innych bytów organicznych, czyni użytek ze swych przymiotów psychofizycznych a głównie z duchowości, pozwalających przeżywać egzystencję w wymiarze sensu i jakości życia z udziałem ideałów i wysokich wartości.

Istotnym wkładem w rozwój wiedzy kognitywistycznej Autorki opracowania było nade wszystko sformułowanie autorskiej koncepcji wieloczynnikowe modelu sensu życia uwięzionych w procesie ich readaptacji społecznej. Jak już wspomniałem na początku mojej merytorycznej recenzji, fakt ten dowodzi wybitnych zdolności intelektualnych w zakresie etnologii naukowej i profesjonalnego przygotowania metodologicznego ze strony Doktorantki. Wydzielono cztery sfery sensu życia: egzystencjalna, integracyjna, aksjologiczna i ekologii integralnej oraz dla każdej z nich przyporządkowano dymensje istotowe, czyli kategoriałne, które następnie zostały uszczegółowione za pośrednictwem właściwości substancjonalnych, czyli treściowych, podlegających ciągłej zmianie ze względu na kryterium czasoprzestrzeni.

Sfera egzystencjalna sensu życia skazanych obejmuje trzy dymensje kategoriałne w postaci: osobowości, uspołecznienia i proaktywności kulturowej. Osobowość uwięzionych sprowadza się do zdefiniowania dynamizmu życiowego, z udziałem którego wyzwała się mechanizm pozwalający przewartościowywać profil psychologiczny z poziomu

pierwotnego przystosowania na poziom wtórnej w integracji osobowej za pośrednictwem: samoświadomości, samowychowania i samopotwierdzenia ze strony osób karanych.

Uspołecznienie jako partycypacyjność wspólnotowa zostało pomierzone poprzez odniesienie osób badanych do: pełnionych ról społecznych, identyfikacji z innymi, pozytywnego interakcjonizmu oraz wykształcenia ekstensywnej motywacji w sferze zachowań i postaw.

Natomiast uczestnictwo w kulturze, określane jako działalność proaktywna, sprowadzało się do odnotowywania osiągnięć życiowych osób skazanych przybierających formułę sprawczych sukcesów oraz zachowań mających postać twórczych ekspresji.

Sfera integracyjna sensu życia osób karanych ustrukturalizowana została w oparciu o trzy wielkości kategoriałne, w postaci: holizmu osobowego, teleologii życia oraz eschatologii egzystencjalnej. Holistyczność personalistyczna odwzorowana została z udziałem czterech predyktorów rodzajowych: potrzeb biologiczno-życiowych (świat fizyczny), emocjonalność i uczuciowość (świat psychiczny), zainteresowań (świat duchowy) oraz rozumienia dobra wspólnego (świat społeczny).

Teleologia życiowa badanych przestępców stanowiła zestaw trzech cech teściowych: hierarchii potrzeb, obowiązku moralnego oraz celowości bytowania. Finalna dymensja istotowa sfery integracyjnej wiązała się z kategorią eschatologii egzystencjalnej, która ujęta została jako modalność osobnicza warunkowana jakością życia i miłością braterską.

Sfera aksjologiczna sensu życia osób wchodzących w konflikt z prawem Autorka opracowania doktorskiego ujęła jako sumę trzech czynników istotowych: tożsamości osobowej, tożsamości społecznej oraz tożsamości

kulturowej. Tożsamość podmiotową stanowią cztery wartości cząstkowe: wolność wewnętrzna, prawo do wyboru, odpowiedzialność zindywidualizowana oraz zdolność normatywna do swobodnego zaciągania zobowiązań.

Kolejna wielkość kategoriałna w sferze aksjologicznej sensu życia badanych dotyczyła tożsamości społecznej, która zdefiniowana została poprzez przyporządkowanie jej trzech właściwości substancjonalnych: uczciwości, pomocniczości i skuteczności. Sfera aksjologiczna sensu życia skazanych w kontekście zmiennej istotowej, jaką jest tożsamość kulturowa, nawiązuje do dwóch predyktorów rodzajowych: akceptacji i zrozumienia człowieka.

Ostatnia płaszczyzna indagacji naukowych w kwestii określoności ontologicznej sensu życia badanych z perspektywy myślenia horyzontalnego i idealizacyjnego odnosiła się do integracji ekologicznej. Kategoria ta ustrukturalizowana została na dwa byty fundamentalne w postaci: ekologii życia oraz ekologii społecznej. Zasadnicza wielkość przypisana losowi człowieka znajduje odniesienie w autotranscendencji horyzontalnej oraz wertykalnej. Ta pierwsza zwrócona jest w stronę: zaangażowania wspólnotowego, samowiedzy, dobrostanu zdrowia oraz generatywności. Natomiast autotranscendencja wertykalna jest ściśle powiązana z religijnością i duchowością każdego człowieka.

Autorski model teoretyczno-prakseologiczny sensu życia osób odbywających karę pozbawienia wolności, pozwolił określić skuteczność i sprawczość podejmowania decyzji z ich strony na rzecz wysiłku duchowego i pokonywania czynników ryzyka w celu samotworzenia i samorealizacji najważniejszej potrzeby egzystencjalnej. Zaprezentowane stanowisko Doktorantki uświadamia czytelników, iż skazani nie są osadzeni środowisku

życia, a mają do dyspozycji otoczenie przyrodnicze i w oparciu o wolną wolę, wolność emocjonalną, świadomość intelektualno-duchową, mogą je współtworzyć z pozycji dochowywania pokoju wewnętrznego, będącego gwarantem urzeczywistniania w codzienności wysokich wartości i ideałów. Filogenetyczne i ontogenetyczne doświadczenia jednostki będące udziałem jedni psychofizycznej i holistycznej integracyjności, stają się podglebiem kształtowania jakości bytowania, zważając na przeszłość, teraźniejszość i przyszłość egzystencjalną.

Zgromadzony z dużym znawstwem problematyki materiał teoretyczny i przeprowadzone badania jakościowe z udziałem 12 osadzonych mężczyzn o zróżnicowanych kategoriach penitencjarno-strukturalnych, dały asumpt do pogłębionych studiów odnoszących się nie tylko do diagnozowania czynników ich funkcjonowania w przestrzeni izolacyjnej oraz na wolności, ale posłużyły do poszukiwania wiedzy na zagadnienie fundamentalne istoty natury ludzkiej wyznaczającej drogę kroczenia ku samorozwoju i transcendencji.

Jak słusznie twierdzi Doktorantka sens i jakość życia przejawia się naturalnie, w codziennych wyborach zachowań, spontanicznie z zaangażowaniem intuicji i własnych doświadczeń mobilizujących siły wewnętrzne ku transgresji w obszarze świadomości rozumowej i świadomości duchowej. Realizowanie potrzeby sensu bytowania jest zindywidualizowanym i niepowtarzalnym sposobem manifestowania podmiotowości i autonomii człowieka, który wskazuje na proces dynamiki samotworzenia się i samorealizacji materialno-duchowej.

Istotną wartością opracowania doktorskiego jest udana próba docierania do „wymiaru ludzkiego” i wskazywanie na jego znaczenie dla dobrostanu zdrowia psychofizycznego człowieka. Zagadnienie etiopatogenezy osobowości

badanych osób wiąże się z ich niepokojem egzystencjalnym oraz dezorientacją antyczną związanymi z zagubieniem znaczących dla nich punktów odniesienia.

Głęboko humanizujące i pogłębione w wymiarze antropologiczno-filozoficznym dywagacje naukowe Doktorantki uświadamiają, iż każdy człowiek jako system, to coś więcej niż prosta suma celów i funkcji psychoorganicznych. Autonomiczność jednostki czyni ją zawsze kimś poprzez szukanie wystarczających racji dla jej niepowtarzalnej egzystencji. Jej bytność jest ukierunkowana horyzontalnie z udziałem paradygmatu czasu a nie miejsca w stronę czegoś lub kogoś. Prawda o człowieku musi dotyczyć wymiaru rozwojowego, ukazującego jego wędrowanie na szczyty duchowości zgodnie z jego zasobami i potencjałami osobowymi w celu transgresji i transcendencji, dokumentujących zaistnienie pierwiastka eschatologicznego.

Lektura pracy wsparta badaniami terenowymi o charakterze jakościowym przekonuje, iż strategia poszukująca sensu życia, koresponduje z oczekiwaniami, wyobrażeniami i aspiracjami skazanych osób, uzależnionych od ich dynamizmu egzystencjalnego w postaci: samoświadomości, samowiedzy, samopotwierdzenia oraz samorefleksyjności. Resocjalizacja instytucjonalna uwzględniająca powyższe antecedensy osobowościowe stwarza realną szansę na kreowanie podmiotowości i autonomii, pozwalających osiągnąć skuteczność, autodeterminację i stan pozytywnego nieprzystosowania w grupie osób karanych. Tym samym w procesie resocjalizacji oraz readaptacji społecznej skazanych rugowane zostają czynniki zewnętrznej dominacji i zabiegi psychomanipulacji, a tym samym atrakcyjność oferty pomocowej sprowadza się generalnie do rozbudowania sfery dialogu motywacyjno-wspierającego, aby osoba zaakceptowała poziom swojej wartości hubrystycznej i koherencji. Zatem traktując odpowiedzialnie swoje wybory

zachowań, jednostka rozszerza wolność emocjonalną i kieruje się ekstrawersją, sumiennością, ugodowością, otwartością i stabilnością psychiczną. Indeks oddziaływań celowotwórczych skoncentrowany na zmiennych osobowościowych otwiera drogę do przyswojenia przez skazanych alternatywnych sposobów postępowania, uczy apłastyczności, poszerza zakres wiedzy oraz w sposób znaczący formułuje kompetencyjność i umiejętności sprawcze.

Autorka opracowania wyraźnie podkreśliła wagę i znaczenie predyktorów aksjologicznych wpływających na obraz sensu życia dorosłych skazanych, które pozostają w ścisłej zależności z ich właściwościami osobowościowymi w postaci: sprawczości, wspólnotowości, samooceny, orientacji pozytywnej, tolerancji i poczucia samotności. Wymienione cechy osobnicze powodują zmiany redukcyjne, polegające na neutralizowaniu właściwości niekorzystnych z jednoczesnym wzmacnianiem czynników pozytywnych emocjonalnej struktury poznawczej i zachowawczej oraz facylitacji elementów układu wolitywno-uczuciowego, który się dotychczas nie wykształcił należycie.

Należy zdecydowanie potwierdzać, opierając się na koncepcji homogeniczności i wzajemnej komplementarności wskazanych działań modyfikujących normatywność postępowania jednostki, iż ich moc sprawcza w dużej mierze zależy od dymensji osobowościowych, gwarantujących wtórną integrację, potwierdzającą usamodzielnienie egzystencjalne.

Na podstawie przywołanej wiedzy kognitywistycznej oraz własnych eksploracji empirycznych uwzględniających teorie behawioralne, humanistyczne, interakcjonistyczne i psychodynamiczne, zasadniczym mechanizmem formowania się potrzeby sensu życia w procesie readaptacji

społecznej osób karanych jest: wypracowanie, korygowanie i wzmacnianie dynamizmów życia, które nie zostały dostatecznie wykształcone w fazie socjalizacji pierwotnej. A także określenie zindywidualizowanych metod adaptacyjnych w postaci celów i zadań życiowych gwarantujących samorealizację tożsamościową i integracyjność osobową i ekologiczną.

System ten nazwany jako model kognitywistyczny celów i sensu życia, wyłącznego autorstwa Doktorantki, ma charakter oferty antropologiczno-filozoficznej i filozoficzno-pedagogicznej o charakterze złożonych i wielosferycznych oddziaływań. Można go porównać do propozycji wychowania jednostki z habitusu rzeczowego na rzecz habitusu podmiotowego o cechach niepowtarzalnej wartości, odkrywanego z udziałem potrzeb duchowo-psychicznych pozwalających osiągać stan samorealizacji personalistycznej. Jest to możliwe poprzez dezintegrację dynamizmów wewnętrznych osoby z uwzględnieniem konieczności wychodzenia i przebudowy dotychczasowego profilu psychologicznego z udziałem głównie predyktorów podmiotowych, takich jak: sprawczość, etyka autonomii i etyka godności, nastawionych na życiową orientację pozytywną warunkujących samotworzenie siebie i budowanie jakości egzystencjalnej.

Jednocześnie w następstwie wyżej wymienionych działań z zakresu teleologii resocjalizacyjno-readaptacyjnej, uruchomione zostaną u dorosłych skazanych mechanizmy obronne i struktury psychiczne zasadniczo ukierunkowane na rozwiązywanie problemów związanych z modelowaniem nowej jakości i sensu bytowania ludzkiego. Sytuacja ta odpowiedzialna jest za ukonstytuowanie się optymalnego poziomu stymulacji bodźców u skazanych poddanych procesowi readaptacji społecznej, eliminując tym samym poziomy niewłaściwe, które są źródłem wywoływania nadmiernego lęku, niepewności, agresji, samotności

bądź zagubienia. Wyraźnym elementem osiągania korzystnej równowagi wyzwalającej bodźce jest kształtowanie u badanych osób samoświadomości i samorealizacji oraz podejmowanie rozstrzygnięć z istotnym udziałem: godności, autonomii, odpowiedzialności własnej obarczonej wyborami wspólnotowo-powinnościowymi.

Tylko w oparciu o strategię budowania celów i sensu życia, zakładających czynne uczestnictwo na rzecz przewartościowania: obrazu samooceny, rozwoju psycho-duchowego indywidualizmu osobniczego, dorośli skazani mogą dobrowolnie uwolnić się od nadmiaru stresu, napięć i opresji związanych z ich dotychczasową tożsamością osobową. Propozycja modelowania zachowań i postaw społecznych na płaszczyźnie oddziaływań psychotransgresjonistycznych i transcendentalnych pozwala wykształcić mytapotrzebę uwzględniającą konieczność osiągania wysokich wartości w miejsce wyborów: rzeczowych, utylitarnych i obarczonych wyłącznie korzyściami materialnymi. Wówczas w człowieku rodzi się ekstensywna motywacja oraz potrzeba ciągłego dowartościowania siebie, pogłębionego stanu samowiedzy i samoświadomości oraz czynnego zaangażowania w sferze transkulturowej. One wszystkie są aktami działania i myślenia o nazwie transgresja, której celem jest budowanie sensu życia na podglebiu świata duchowo-psychicznego, dokumentującego indywidualizm personalistyczny człowieka.

Oryginalność modelu onkologicznego-gnozeologicznego sensu życia uwięzionych osób w procesie ich readaptacji społecznej polega na tym, iż pozwala on na profilowanie dynamicznej i twórczej interpersonalnej aktywności, sprawczości i wspólnotowości, wyzwalających realizację potrzeb wyższego rzędu, dążeń rozwojowych zmierzających do urzeczywistnienia

i urealnienia momentów przeżywanej wolności emocjonalnej gwarantującej osiągnięcie przez nich osobowości moralnej w wyniku synergii esencji osobowej i społecznej.

Zasadniczym warunkiem zaistnienia okoliczności odpowiedzialnych za formowanie się celów i sensu życia dorosłych skazanych w procesie ich readaptacji społecznej są podejmowane w pieczy instytucjonalnej oddziaływania psychopedagogiczne mające na celu wykształcenie w nich zdolności selekcyjnych, interpretacyjnych, transformacyjnych i adekwatnego reagowania na sytuacje zmiany projektowanej wobec: przyjaciół, społeczeństwa, samoakceptacji i osiągnięcia stanu zindywidualizowanego spełnienia.

Proces readaptacji skoncentrowany na kształtowaniu teleologii i eschatologii życia nie następuje nagle i jego efektów nie można pozyskiwać pojedynczymi, fragmentarycznymi zabiegami efektorycznymi. Jest to złożony, planowy i wielowymiarowy system oddziaływań sprawczych, przebiegający w określonych etapach. Są nimi: rozeznanie, uczenie się, tolerancja, akomodacja i asymilacja wspólnotowa. Tym samym osoby karane samowolnie wkraczają na indywidualne ścieżki komunikacji, rozwoju i wtórnego przystosowania, formułując potencjał transformacyjnej relacyjności w postaci: ja – inni, pozwalający przekraczać poziomy nadwrażliwości i w ten sposób adaptować cele i sens bytowania.

W tym celu właściwość sensytyzacji osobowo-wspólnotowej wpływając na wybór celów i sensu życia osób karanych w procesie ich readaptacji społecznej są kształtowane przez czynniki osobowościowe, a głównie przez: sumiennność, zgodność, ekstrawersję, otwartość na doświadczenia i stabilność emocjonalną. Są one zależne także od kodów etycznych: autonomii, kolektywizmu, godności

oraz proaktywności egzystencjalnej. W grupie zmiennych istotnych o dominującym wpływie znajdują się ponadto: sprawczość, samoocena i pozytywna orientacja życiowa. Owe determinanty odpowiedzialne są za ogół refleksyjnego styku poznawczo-efektywnego, zastępując dotychczasowy wariant działań bezrefleksyjnych warunkujący rutynowość, schematyzm, minimalizm oraz nieplastyczność emocjonalną. One także decydują o wyborze reakcji zachowania i utrwalania wzorów postępowania na poziomie stałości emocjonalno-poznawczej na wszelkie zmiany albo aktywne wyzwania charakteryzujące się pozytywnym podejściem do nowej jakości życia. Jednostka, która definiuje własne cele i sens egzystencjalny dotyczące spełniania siebie, nade wszystko odczuwa stan wolności wewnętrznej i potrzebę dochodzenia hubrystyczności. Powstają wtedy warunki do świadomego kształtowania emocji i uczuć na wyższych poziomach dynamizmu osobowego. Uruchamianie wskazanych dymensji osobowościowych i zasobów wewnętrznych wpływających na kreowanie sensu życia osób karanych w procesie readaptacji społecznej jest możliwe, gdy odznaczają się oni: refleksyjnością, tolerancją, odczuwają samotność i osiągają wysoką reaktywność emocjonalną, czyli zdolność do odbierania słabych bodźców (tzw. niski próg wrażliwości), odchodząc jednocześnie od poziomu niskiej reaktywności, która samoistnie zwalnia się od rejestrowania informacji, sygnałów i bodźców zewnętrznych (tzw. wysoki próg wrażliwości). Konieczne są takie jakościowe przeobrażenia w obrazie samoświadomości dorosłych skazanych, które gwarantują autoplastyczną integrację społeczną i autoplastyczną modyfikację w zakresie wyborów własnych rzutujących na potrzebę samorealizacji i wtórnej integracji.

Kluczem i instrumentem pozwalającym przeprowadzać procesy psychoduchowe w kierunku werbalizowania przez osoby karane celów i sensu życia jest uznawanie powszechne paradygmatu wielopłaszczyznowości holistycznej natury ludzkiej.

Oddziaływania transkulturowe w systemie readaptacji społecznej w tym zakresie winny stanowić propozycje dynamicznych działań zmierzających do diagnozowania kondycji psychofizycznej skazanych poprzez określenie jej przejawów rozwojowych wspomagających siły duchowe, system wartości i zachowania proaktywne w odróżnieniu od podejścia rutynowego o właściwościach interwencji symplistycznej. To ostatnie stanowisko upowszechnione w aktualnym modelu readaptacji społecznej, gloryfikuje dynamizmy osobowe w ramach prostych potrzeb cyklu biologicznego i psychicznego, pozwalających na zadaniowo-instrumentalne przystosowanie człowieka do okoliczności świata zewnętrznego. W tym statycznym ujęciu, wyniki protekcyjne odpowiedzialne za rozwój osobowości kierowane są w stronę normatywną, czyli uśrednionego stanu świadomości intelektualnej i potrzeb gwarantujących jedynie finalizowanie jednowymiarowej adaptacji do rzeczywistości.

Zasadniczą właściwością, zdaniem Autorki recenzowanego dzieła, pozwalającą wykreślić sens życia u osób karanych jest wykształcenie protagonizmu pokonywania, przekraczanie i transgresji swoich dotychczasowych uwarunkowań psychospołecznych. Skazani w procesie readaptacji społecznej potrzebują nabyć metapotrzebę odpowiedzialną za dokonywanie aktów wyboru i rozwoju ekstensywnej motywacji pozwalającej osiągnąć stan pozytywnego dowartościowania i samorealizacji z jednoczesnym akceptowaniem dobra innej osoby i ładu wspólnotowego. Przystawianie świata

duchowego i psychicznego przez osoby popełniające czyny inkryminowane, zmierzać winno w stronę harmonizacji profilu psychologicznego przy uzupełnianiu go cechami pozwalającymi na rozwijanie stanów powinnościowych, obowiązku moralnego i relatywizmu i tym samym redukować potencjalność wiktyimizacyjną.

Biologiczna cykliczność struktura wewnętrznych jednostki, jak zasadnie zauważa Doktorantka, przełamywania jest drogą adaptowania nowej hierarchii wartości, przyczyniającej się do równoczesnego kreowania dobra indywidualnego i supraindywidualnego.

Tworzywem opanowywania trudności egzystencjalnych przez dorosłych skazanych w procesie ich readaptacji społecznej jest zdolność i kompetencyjność do podejmowania głębokiej introspekcji i samoanalizy własnych stanów zmysłowych, w tym głównie emocji i uczuć.

Ogólna struktura pracy zaprezentowana w dziesięciu rozdziałach wyczerpuje znamiona właściwe dla metodologii pragmatycznej i zawiera rozbudowany dyskurs problemowy dotyczący poczucia sensu życia i mechanizmów sensorodnych, które na niego wpływają w procesie readaptacji społecznej osób skazanych za czyny kryminalne. Obejmuje ona sumę indagacji naukowych będących materialnym zrozumieniem przedmiotu badań, podstawą do stawiania i weryfikowania twierdzeń oraz źródłem do uznawania prawdziwości i falsyfikacji określonych faktów rzeczowo-osobowych.

Zostały w sposób profesjonalny zaprezentowane ogólne i szczegółowe wnioski dotyczące: przedmiotu poznania, celów eksploracji empirycznej, przesłanek teoretycznych składających się na autorski model sensu życia oraz wyników pomiaru jakościowego i jego rezultatów, a także

zaleceń i reguł moderacyjnych przyczyniających się do potrzeby wykształcenia sensu życia jako najważniejszego stanu osobowego.

Całość analizowanej problematyki ujęta została z dochowaniem paradygmatyczności badawczej uwzględniającej dominację rozumowania interpretatywno-krytycznego i humanistycznego nad wnioskowaniem strukturalno-funkcjonalnym.

Na szczególne wyróżnienie recenzyjne zasługuje fakt, iż Doktorantka w sposób bardzo dojrzały i profesjonalny formułowała swoje sądy i oceny w zakresie wagi i miary sprawczej dotyczących okoliczności bezpośrednio wpływających na kształtowanie się eschatologii życiowej dorosłych przestępców w fazie ich readaptacji społecznej. Uznaje bowiem, że wszystkie treści i badania są jedynie przypuszczeniami lub co najwyżej hipotezami i można je odrzucić na podstawie nowego doświadczenia bez potrzeby odrzucania dawnego, które uprzednio je sankcjonowało.

Zaznaczyć należy, iż badacz nie dysponuje wiedzą pozwalającą na obiektywizowanie rzeczywistości w kategoriach prawdy czy fałszu, niemniej z udziałem zastosowanej w pracy doktorskiej metodzie hipotetyczno-dedukacyjnej można oszacować stopień docierania do niej. W tym miejscu pozwalam sobie przytoczyć myśl wyrażoną przez K. Poppera w dziele pod tytułem „Objective Knowledge”, iż „śmielsza teoria to teoria o bogatszej treści, gdyż jest ona bliższa prawdzie, chyba że jej treść fałszywa także będzie większa”. To stwierdzenie stanowi logiczną podstawę dochodzenia naukowego polegającego na formułowaniu ryzykownych hipotez i twierdzeń oraz prób ich falsyfikacji.

Badania jakościowe Doktorantki potwierdziły, iż istnieje po stronie dorosłych skazanych gotowość do przyjmowania sytuacji trudnych jako

wydarzeń sensorodnych, przyczyniających się do kreowania sensu ich życia. Co więcej, brak możliwości zaspokajania potrzeb w sferze egzystencjalnej, integracyjnej, aksjologicznej i integracji ekologicznej, warunkujących sens życia, prowadzi do niskiej samooceny, niewystarczających kompetencji, co warunkuje pojawianie się mechanizmów obronnych i frustracji, wyrażających się wrogą agresją i wycofaniem się z twórczych aspiracji życiowych.

Do cennych konkluzji należy zaliczyć obserwację, iż dłuższy okres stosowania działań separacyjno-izolacyjnych, a tym samym zastępowanie sfery wolności na rzecz interwencji uprzedmiotowiających, w sposób znaczący powoduje spadek u nich wartości adaptacyjnych i niskie poczucie sensu życia oraz potrzeby samorealizacji.

Lektura rozprawy doktorskiej dowodzi dużego znanstwa i posiadania naukowych umiejętności przeprowadzania analizy ze strony Doktorantki. Zalecenia metodyczne i wnioski dla praktyki resocjalizacyjnej oraz prezentowane własne stanowisko w przedmiocie kreowania autorskiego modelu eklektyczno-komplementarnego sensu życia, wspartego na orientacji kognitywistycznej, behawioralno-poznawczej i antropologiczno-filozoficznej, potwierdza myślenie mgr Moniki Wolińskiej w nurcie humanizmu egzystencjalnego oraz przekonuje o dużych walorach samodzielnego wnioskowania oznaczającego się przejrzystością, ścisłością i znacznym obiektywizmem poznawczym.

II. Uwagi polemiczne o charakterze uzupełniającym

- 1) Każdy wywód wnioskowania wsparty na regułach sceptycyzmu krytycznego powinien określić pole symbolicznego przedmiotowego działania, po uprzednim zdefiniowaniu i nadaniu znaczenia wszystkim

elementom stanowiącym o jego istocie i treści. Rysowanie konturów i granic przedmiotu poznania polega także na wyraźnym i konkretnym ukazaniu różnic w stosunku do bytów podobnych i bliskoznacznych. Przeprowadzenie linii demarkacyjnej, ostrość i jednoznaczność dywersyfikacji pojęć od strony rzeczowo-semantycznej porządkuje rzeczywistość poprzez ukazywanie podobieństw i odmienności w sferze substancjalnej, pozwalając jednocześnie odróżnić byty materialno-duchowe z pozycji kategoryjnej. Tego rodzaju przejście metodologiczne o charakterze pragmatycznym jest wartościowaniem naukowym, gdyż na płaszczyźnie faktów, logiczności i niesprzeczności można dopiero budować rozumowanie, stawiać hipotezy i twierdzenia oraz uznawać prawdziwość formułowanych zdań.

Stąd zachodzi konieczność wykazania precyzji metodologicznej pozwalającej w oparciu o metody z szeroko pojętej kognitywistyki wraz z obserwacją i zamysłem antropologiczno-filozoficznym, odróżnić terminy celów życiowych od sensu życia, obrazu życia od jakości życia człowieka, jako określeń bliskoznacznych, a jednocześnie o zdecydowanie innej pojemności desygnatów i predyktorów znaczeniowych.

Przywołane terminy definiujące charakteryzujące się odmiennością co do istoty, a tym samym są reprezentantami całkowicie odmiennych zbiorów kategoryjnych sferze rzeczowo-somatycznej, parafrazując w tym miejscu twierdzenie znakomitego filozofa Tadeusza Kotarbińskiego. Uczony bowiem w rzeczywistości, drogą poznania wydzieliał tak zwane pole lub zbiory kolektywne lub deskryptywne. W tym pierwszym znaczeniu są to byty złożone na mocy wartościowania

uznającego określone i równoważne cechy charakteryzujące ich strukturę wewnętrzną. Zaś podejście deskryptywne odnosi się wyłącznie do kategorii matematycznych, którym przynależne są z góry określone w sposób jednoznaczny elementy ilościowe.

Zagadnienie celów życiowych związane jest bezpośrednio z fazą rozwojową człowieka zwaną teleologia egzystencjalną. Stąd predyktory jako istotne elementy tegoż przedmiotu poznania wiążą się z hierarchią potrzeb, obowiązkiem moralnym i relatywizmem. Natomiast pojęcie sensu życia nawiązuje do pierwiastka eschatologicznego, odnoszącego się do ludzkiego wymiaru bytowania jako neonatologicznego i duchowego. Docenia się tym samym znaczenie obszarów ludzkiej aktywności w postaci potrzeb osobowych i dążeń oraz refleksyjności i kognitywistycznych wyobrażeń co do egzystencji.

Kolejne pojęcie rzeczowe to obraz życia, na które składają się wszystkie elementy współtworzące biograficzność człowieka, począwszy od zbioru antecedensów biologicznych, poprzez właściwości teleologii życia i okoliczności eschatologiczne. Obraz życia jednostki realizowany jest nie pojedynczymi krokami, ale złożonością procesualnych dokonań, które w różnym stopniu urzeczywistniają jego treść. Wolno mówić wówczas o większej lub mniejszej skuteczności ich działania oraz dynamice przedsięwzięć przeciwskutecznych. Skuteczność i przeciwskuteczność podlegają stopniowaniu, a wyklucza się tego rodzaju oceny wobec stanów obojętnych. W przypadku różnej miary skuteczności, rozmaity bywa obraz życia, rozumiany jako stopień utorowania niejako drogi do obranych granic egzystencji człowieka. Samo zatem dzieło życia podlega pewnemu wewnętrznemu

stopniowaniu i ustrukturalizowaniu, jeżeli stanowi jednocześnie fundamentalny jego cel.

Ostatni przywołany termin to jakość życia jednostki, który charakteryzuje stan jej kondycji psychofizycznej z punktu widzenia osiągania możliwości komunikacyjnych, rozwojowych i przystosowawczych w stosunku do ich wzorca idealnego lub wzorca rzeczywistego. Praktyka udowadnia, iż odbiegania od tych odniesień przebiega rozmaicie i można zarysować jej stan jako uciekanie od wymiarów dokładności lub ścisłości. Ocenianie jakości życia z pozycji dokładności jest postępowaniem w nawiązaniu do szczegółowości wydarzeń i znaczenia predyktorów osobowych, społecznych i kulturowych jednostki w przybliżeniu się do celu, jeżeli ma się na uwadze przystosowanie do całości poprzez jej części składowe. Natomiast ocena jakości życia zważając na kategorię ścisłości, zwraca uwagę na wszystkie biograficzne fakty i zdarzenia losowe jako elementy szczegółowe, które wprost warunkują skuteczność osiągania optymalnego jego poziomu.

- 2) Uznać należy trafność i oryginalność w zakresie sformułowania modelu ontologiczno-gnoseologicznego sensu życia osób karanych w procesie ich readaptacji społecznej, z jednoczesnym uzupełnieniem określonych cech rodzajowych. I tak na stronie 248 maszynopisu pracy doktorskiej dymensja osobowościowa odpowiedzialna obok cechy uspołecznienia i uczestnictwa w kulturze za treść sfery wymiaru egzystencjalnego sensu życia, winna zostać rozszerzona na cechę samorefleksyjności. Wówczas dynamizm egzystencjalny stanowiłyby cztery predyktory:

samoświadomość, samowychowanie, samopotwierdzenie i samorefleksyjność.

Ponadto na stronie 251 maszynopisu rozprawy doktorskiej należałoby uzupełnić zmienną kategorialną w postaci teleologii życia, która obok holizmu osobowego i pierwiastka eschatologii egzystencjalnej buduje sferę wymiaru integralnego sensu życia o dwie dodatkowe dymensje substancjalne w postaci: relatywizmu i światopoglądu jednostki.

Po wprowadzeniu proponowanych uzupełnień autorski model kategorii sensu życia człowieka pozostawałby kompletny, spójny i spełniałby wszelkie wymogi stawiane przez zróżnicowane i interdyscyplinarne teorie naukowe co do konieczności wielowymiarowego i wieloczynnikowego badania owego przedmiotu poznania.

- 3) W analizie poznanej odnoszącej się do kategorii sensu życia, celowym wydaje się zwrócenie uwagi na zagadnienie współczesnego kryzysu człowieczeństwa w związku z licznymi patogennymi zjawiskami makrostrukturalnymi. Ich niekorzystny wpływ zaznacza się szczególnie wyraźnie w procesie wtórnej socjalizacji w środowisku otwartym osób mających za sobą karierę kryminalną. Wskazać należy na dominację: postantropologii, reifikacji, redukcjonizmu osobowego, fragmentaryzacji potrzeb, stygmatyzacji i ekskluzji wspólnotowej czy minimalizmu w osiąganiu sukcesów i przeżywaniu miłości. Niekorzystny wpływ na kształtowanie jedności psychofizycznej człowieka w stronę holizmu i integracji ekologicznej, mają: środki masowego przekazu, infrastruktura socjalizacyjna wsparta na fundamentach pierwotnego przystosowania

warunkujących konformizm, narzucanie atrybucji zewnętrznej w miejsce atrybucji wewnętrznej co do reguł i zasad aksjonormatywnych. Tego rodzaju determinizm społeczno-środowiskowy ma bezpośredni wpływ na kształtowanie formacji osobowościowej jednostki, uwalniającej się od autentycznego człowieczeństwa na rzecz preferowania wolnych wyborów zachowań naśladowczych: bierność, apatyczność sprawczą, wycofanie, akceptowanie nudy w miejsce odwagi, ryzyka i braku bojaźni w przestrzeni wspólnotowej. Droga do osiągnięcia ideału indywidualno-kolektywistycznego poprzez podporządkowanie się trendom współczesnej cywilizacji i kultury, staje się w odniesieniu do osób popełniających przestępstwa, praktycznie niemożliwa do przemierzania. System prawno-instytucjonalny miał koncentrować się na edukacji i uczeniu skazanych, iż dotychczasowe negatywne doświadczenia życiowe można przekuć wysiłkiem, trudem, ryzykiem i proaktywnym twórczym działaniem na rzecz pozytywnych doznań i odczuć, które w wymiarze finalnym pozwalają każdemu człowiekowi zbudować swój sens bytowania.

- 4) Dokumentując zagadnienie sensu życia, należy za E. Kantem oddzielić go od szczęścia i radości człowieka. Sens życia utożsamiać należy z: całą drogą, którą przemierza jednostka podczas bytowania, z drogowskazami i wzorami wskazującymi jej horyzont oraz akceptacją samej siebie w wyniku dokonanego twórczego wszechstronnego rozwoju i samorealizacji podczas egzystencjalnego przemierzania. Wędrowanie w stronę ukształtowania orientacji neotypycznej i moralnej sprowadza się do odrzucenia zewnętrznych autorytetów a przyswajania doświadczenia na bazie intuicji, instynktu samozachowawczego oraz doznań i odczuć

psycho-duchowych związanych z przyjaźnią, miłością i braterstwem na rzecz samotworzenia pozwalającego przeżywać pokój wewnętrzny. Stan wewnętrznej homeostazy duchowej wyrażany jednością świata osobowego z udziałem potrzeb biologicznych, emocjonalności, uczuciowości, zainteresowań oraz rozumienia dobra wspólnego, daje człowiekowi szansę i nadzieję stawać się twórcą samego siebie i osobą zdolną do integralnego rozwoju. Wymaga to pracy w codzienności uwolnionej od zewnętrznego naśladownictwa a opartej na ekspresji twórczej, angażującej głęboki rozwój uczuć transpersonalnych, takich jak: miłość, wiara, odwaga, zrozumienie, szlachetność, współczucie, cierpliwość, optymizm i spontaniczność. Dochodzenie do sensu życia osób karanych w procesie ich readaptacji społecznej, sprowadzać się winno do pomocy w realizacji ich duchowej natury człowieczej, która jest skrywana i nieodkryta w ich własnej jaźni.

III. Konkluzja ostateczna

Dysertacja doktorska mgr Moniki Wolińskiej, pt. „Poczucie sensu życia w procesie readaptacji społecznej uwięzionych. Studium antropologiczno-pedagogiczne”, napisana pod kierunkiem naukowym ks. prof. dra hab. Jarosława Michalskiego na Wydziale Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, jest opracowaniem wybitnym i **oceniam ją pozytywnie z wyróżnieniem**. Doktorantka bowiem podjęła próbę rozwiązania aktualnych problemów pomijanych w piśmiennictwie a związanych z racjonalną i efektywną praktyką osiągania przez osoby karane

stanów pozytywnego nieprzystosowania i wtórnej integracji w następstwie wykształcenia podczas procesu readaptacji społecznej sensu życia.

Rozprawa doktorska stanowi niewątpliwie samodzielny dorobek naukowy w dziedzinie nauk społecznych w zakresie pedagogiki, która w mojej ocenie w pełni spełnia wymogi przewidziane w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14.03.2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65 poz. 595 z późn. zm.).

W związku z pozytywną oceną z wyróżnieniem rozprawy doktorskiej wnoszę o dopuszczenie mgr Moniki Wolińskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Prof. zw. dr hab. Andrzej Bałandynowicz